

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.6(1)/2.2024.04

UDC 316.647.5:37

TOLERANCE IN MODERN SOCIETY: CHALLENGES AND PEDAGOGICAL APPROACHES

Oleksandr Popov

PhD student in Pedagogy,
Dragomanov Ukrainian State University,
9 Pyrohova Str., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0006-4653-5352>
e-mail: apopov70@gmail.com

Abstract. *The article discusses the relevance of the issue of tolerance in modern society, which is increasing due to globalization, environmental changes, pandemics, and military conflicts. Intensive population migration leads to the interaction of representatives of different ethnic, national, religious, cultural and social groups in a common environment, which often creates preconditions for misunderstanding, bullying and conflict. Youth and children are particularly vulnerable in these circumstances.*

The trends of recent decades are characterized by an excessive flow of unfiltered information that contributes to the spread of antisocial trends and the formation of radical groups aimed at inciting hatred and discrimination. In such conditions, tolerance becomes a key aspect for ensuring peaceful coexistence at the international and personal levels. Building tolerance is a complex and lengthy process that is influenced by various external factors.

One of the main tasks of the school is the harmonious development and socialization of the individual, so the formation of tolerance should be a priority area of pedagogical activity. The analysis of tolerance as a pedagogical problem includes the definition of a number of tasks to create conditions for the education of tolerant qualities in young people.

The article deals with the concept of tolerance, which is multifaceted and includes philosophical, psychological and social approaches to its study. Particular attention is paid to the role of teachers in the education of tolerance, who have developed numerous methods and strategies for the development of tolerant qualities in children and youth.

Modern research confirms that tolerance is not an innate character trait, but is formed under the influence of the social environment, upbringing and education. The process of forming a tolerant consciousness begins in the senior preschool and primary school years and continues throughout life. This emphasizes the importance of the educational process as a tool for long-term educational influence on the individual.

The relevance of researching the problem of tolerance in modern society and its formation in young people is undeniable. An in-depth study and implementation of pedagogical methods aimed at fostering tolerant qualities is necessary to create harmonious and peaceful coexistence in a multicultural world. The article is an important source for teachers, psychologists, and educators seeking to find effective methods of teaching tolerance among children and youth, helping to reduce the level of conflict, bullying, and the development of antisocial trends.

Key words: *tolerance, education, intercultural interaction, pedagogical strategies, youth, social conflicts, personality formation.*

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.6(1)/2.2024.04

УДК 316.647.5:37

ТОЛЕРАНТНІСТЬ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ

Попов О. А.

здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0006-4653-5352>
e-mail: apopov70@gmail.com

Анотація. У статті розглядається актуальність питання толерантності у сучасному суспільстві, яка посилюється через глобалізацію, екологічні зміни, пандемії та військові конфлікти. Інтенсивна міграція населення призводить до взаємодії представників різних етнічних, національних, релігійних, культурних та соціальних груп у спільному середовищі, що часто створює передумови для виникнення нерозуміння, булінгу та конфліктів. Особливо вразливою категорією в цих умовах є молодь та діти.

Тенденції останніх десятиліть характеризуються надмірним потоком нефільтрованої інформації, яка сприяє поширенню асоціальних течій і формуванню радикальних угруповань, метою яких є розпалювання ворожнечі та дискримінації. У таких умовах толерантність стає ключовим аспектом для забезпечення мирного співіснування на міжнародному та особистісному рівнях. Формування толерантності є складним і тривалим процесом, на який впливають різноманітні зовнішні фактори.

Одним з основних завдань школи є гармонійний розвиток і соціалізація особистості, тому формування толерантності повинно бути пріоритетним напрямом педагогічної діяльності. Аналіз толерантності як педагогічної проблеми включає визначення ряду завдань щодо створення умов для виховання толерантних якостей у молоді.

У статті розглядається поняття толерантності, яке є багатогранним і включає філософські, психологічні та соціальні підходи до його вивчення. Особлива увага приділяється ролі педагогів у вихованні толерантності, які розробили численні методи та стратегії для розвитку толерантних якостей у дітей та молоді.

Сучасні дослідження підтверджують, що толерантність не є вродженою рисою характеру, а формується під впливом соціального середовища, виховання та освіти. Процес формування толерантної свідомості починається у старшому дошкільному та молодшому шкільному віці і триває протягом усього життя. Це підкреслює важливість освітнього процесу як інструменту для тривалого виховного впливу на особистість.

Актуальність дослідження проблеми толерантності у сучасному суспільстві та її формування у молоді є незаперечною. Поглиблене вивчення та впровадження педагогічних методик, спрямованих на виховання толерантних якостей, є необхідним для створення гармонійного та мирного співіснування у багатокультурному світі. Стаття є важливим джерелом для педагогів, психологів та освітніх працівників, які прагнуть знайти ефективні методи виховання толерантності серед дітей та молоді, сприяючи зниженню рівня конфліктності, булінгу та розвитку асоціальних течій.

Ключові слова: толерантність, освіта, міжкультурна взаємодія, педагогічні стратегії, молодь, соціальні конфлікти, формування особистості.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. Питання толерантності в сучасному суспільстві набуває дедалі більшої актуальності. Глобалізація, екологічні зміни, пандемії та військові конфлікти спричиняють інтенсивну міграцію населення в багатьох країнах світу. Представники різноманітних етнічних, національних, релігійних, культурних та соціальних груп все частіше взаємодіють в спільному середовищі. Це створює передумови для виникнення нерозуміння, булінгу та конфліктів. Найбільш вразливою категорією населення у цих умовах є молодь та діти.

Тенденції останніх десятиліть характеризуються надмірним потоком нефільтрованої інформації, що сприяє поширенню асоціальних течій і формуванню радикальних угруповань, метою яких є розпалювання ворожнечі та дискримінації. У такій ситуації толерантність стає ключовим аспектом взаємодії на міжнародному та особистісному рівнях для забезпечення комфортного та мирного співіснування. Формування толерантності є складним і тривалим процесом, на який впливають різноманітні зовнішні фактори, включаючи негативні.

Одним з основних завдань школи є гармонійний розвиток і соціалізація особистості, тому формування толерантності повинно бути пріоритетним напрямом педагогічної діяльності. Аналізуючи толерантність як педагогічну проблему, необхідно визначити ряд завдань щодо створення відповідних умов для виховання толерантних якостей у молоді.

Поняття толерантності є надзвичайно багатограним, і багато науковців присвятили свої дослідження вивченню різних аспектів цього явища. Серед зарубіжних дослідників, що зробили значний внесок у розуміння толерантності, варто відзначити таких, як А. Камю, П. Кінг, А. Маслоу, С. Мендус, Г. Олпорт, Б. Рієрдон, Ж. Сартр, М. Уолцер, В. Франкл, К. Ясперс та інші. Їхні дослідження охоплюють філософські, психологічні та соціальні підходи до вивчення толерантності, підкреслюючи її важливість у сучасному світі.

Також слід зазначити вклад вітчизняних і зарубіжних педагогів, які працювали над проблемою виховання толерантності у дітей та молоді. Зокрема, Г. Ващенко, О. Духнович, Я. Коменський, Я. Корчак, А. Макаренко, М. Монтессорі, С. Русова, В. Сухомлинський, С. Френе, Р. Штайнер розробили численні методи та стратегії виховання толерантності у підростаючого покоління. Їхні роботи сприяли формуванню педагогічних підходів, які спрямовані на розвиток толерантних якостей у дітей та молоді.

У сучасній педагогіці різні аспекти формування толерантності досліджували такі науковці, як Л. Бернадська, І. Бех, О. Волошина, Б. Вульфів, С. Герасимова, М. Горват, О. Грива, Т. Гурова, О. Докукіна, Г. Коберник, Е. Койкова, В. Кремень, О. Крушельницька, М. Міріманова, В. Нечерда, А. Погодіна, О. Спіцин, О. Скрябіна, І. Сухопара, П. Степанов, Ю. Тодорцева, Л. Шайгерова, О. Шарова, А. Ширванян та інші. Їхні дослідження сприяли розвитку педагогічних теорій та практик, що спрямовані на виховання толерантності в освітніх установах, підкреслюючи значення педагогічного впливу на формування моральних та етичних якостей особистості.

Сучасні дослідження вказують на те, що толерантність не є вродженою рисою характеру, а набутою складовою моральних якостей людини. Формування толерантної свідомості відбувається переважно в старшому дошкільному та молодшому шкільному віці і триває протягом усього свідомого життя. Це підкреслює важливість освітнього процесу, як інструменту тривалого виховного впливу на особистість, де толерантність є важливим елементом гармонійного розвитку [7].

Тож, актуальність дослідження проблеми толерантності в сучасному суспільстві та її формування у молоді є незаперечною. Поглиблене вивчення та впровадження педа-

гогічних методик, спрямованих на виховання толерантних якостей, є необхідним кроком до створення гармонійного та мирного співіснування у багатокультурному світі.

Мета і завдання дослідження. Метою є дослідження важливості толерантності як ключового аспекту сучасного суспільства, зокрема в контексті глобалізації, міграції, культурного різноманіття та соціальних конфліктів.

Для досягнення означеної мети дослідження необхідним є поступове вирішення наступних **завдань**: 1) аналіз основних факторів, що впливають на формування толерантності, зокрема в освітньому середовищі; 2) оцінка ефективності існуючих педагогічних підходів та методик, спрямованих на виховання толерантності у дітей та молоді; 3) розробка рекомендацій для педагогів щодо створення умов для виховання толерантних особистостей у школах, включаючи інтерактивні методи навчання, учнівське самоврядування та полікультурне виховне середовище.

Реалізація визначених завдань зумовила необхідність використання низки теоретичних та емпіричних **методів**, зокрема аналізу наукової літератури та досвіду інших дослідників, з метою визначення найбільш ефективних стратегій для формування толерантної свідомості у підростаючого покоління. Це дослідження спрямоване на поглиблене розуміння ролі толерантності у формуванні гармонійного суспільства та надання практичних рекомендацій для освітніх установ, що сприятимуть розвитку толерантності як фундаментальної цінності серед молоді та дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття толерантності є дуже багатограним. Науковці продовжують його вивчати, формулюючи нові визначення та підходи у своїх дослідженнях. У філософському енциклопедичному словнику толерантність трактується як «добррозичливе або принаймні стримане ставлення до індивідуальних та групових відмінностей» [8]. Це означає, що толерантність передбачає позитивне або нейтральне ставлення до відмінностей, що існують між людьми. Це може бути розуміння і прийняття іншої культури, релігії, мови, традицій, способу життя тощо.

За сучасним тлумачним психологічним словником толерантність визначається як «відсутність або ослаблення реагування на який-небудь несприятливий фактор у результаті зниження чутливості до його впливу» [9]. В цьому випадку толерантність розуміється як здатність людини не реагувати на подразники або негативні чинники, що можуть впливати на її емоційний стан. В обох цих визначеннях прослідковується схильність до пасивного сприйняття поняття, яке більше ототожнюється з поняттям «терпіння».

У ширшому розумінні, з більш активним підходом до тлумачення толерантності, її подано у словнику термінів і понять сучасної освіти. За цим визначенням, толерантність водночас є способом зниження рівня емоційного реагування на подразники і терпимого або поблажливого ставлення до іншого, активною моральною позицією психологічної готовності до терпимості, прийняття особливостей інших і готовністю до взаємодії [6]. Визначено, що толерантність – це «комплексна особистісна якість, що підлягає цілеспрямованому вихованню в освітньому процесі й самовихованні».

Більшість науковців дійшли висновку, що толерантність не є вродженою особливістю характеру, а набутою складовою моральних якостей людини. Враховуючи вікові особливості психологічного розвитку, формування толерантної свідомості відбувається переважно у старшому дошкільному та молодшому шкільному віці [1; 2]. Розвиток толерантності триває протягом усього свідомого життя. Тому для освіти, як осередка тривалого освітньо-виховного впливу на особистість, важливими є ідеї, що розглядають процес формування та розвитку толерантності.

У своєму теоретичному дослідженні Т. Мотуз, посилаючись на інших науковців, визначила найбільш ефективні педагогічні умови виховання толерантності, зокрема [4]:

1. Наявність полікультурного або множинного виховного середовища. Це середовище, де учні мають змогу спілкуватися та взаємодіяти з представниками різних культур, національностей, релігійних груп. Це сприяє розумінню та прийняттю культурних відмінностей, розвитку взаємоповаги.

2. Оновлення та розвиток різних форм учнівського самоврядування. Самоврядування дає учням можливість активно брати участь у житті школи, приймати рішення, відчувати відповідальність за колектив. Це сприяє розвитку лідерських якостей, формуванню поваги до думки інших, здатності до співпраці.

3. Інтерактивне педагогічне спілкування. Використання інтерактивних методів навчання, таких як дискусії, рольові ігри, групові проекти, сприяє розвитку комунікативних навичок, вмінню слухати та розуміти інших, вирішувати конфлікти мирним шляхом.

4. Наявність толерантних якостей у педагога. Вчитель є взірцем для учнів, тому його особистісні якості мають великий вплив на виховання толерантності. Вчитель повинен бути терпимим, справедливим, уважним до потреб та проблем учнів, вміти вирішувати конфлікти, створювати в класі атмосферу взаємоповаги та підтримки.

5. Довіра і відкритість у взаєминах педагога й учня. Довіра між вчителем та учнем сприяє відкритості, бажанню ділитися своїми думками, почуттями, проблемами. Відкрите спілкування допомагає вирішувати конфлікти, знаходити спільні рішення, розвивати взаєморозуміння.

6. Впровадження в освітньо-виховний процес поетапної програми виховання толерантності. Програма повинна включати етапи, які поступово розвивають толерантні якості учнів, починаючи з дошкільного віку і до завершення школи. Це можуть бути уроки, тренінги, проекти, спрямовані на розвиток емпатії, взаємоповаги, співпраці.

7. Цілеспрямоване та активне використання змісту освітніх галузей і різних форм організації навчально-виховного процесу з метою формування толерантності учнів. Важливо включати у зміст навчальних предметів матеріали, які сприяють розвитку толерантності, організовувати позакласні заходи, екскурсії, зустрічі з представниками різних культур.

Однак, автор також зазначає, що самих педагогічних умов недостатньо для реалізації виховного процесу. Не менш важливим є використання відповідних форм, методів і прийомів роботи, які найбільш ефективно впливають на розвиток толерантності.

Важливо враховувати, що значний вплив на формування бажаних моральних якостей учнів має особистість самого вчителя. Ознакою його професійності є здатність реалізовувати педагогіку толерантності, що включає рівне ставлення до всіх учнів, вміння мирно врегульовувати конфліктні ситуації, створення в колективі атмосфери дружби, взаємоповаги, довіри, підтримки, взаємодопомоги та демократії.

Вчитель, який володіє толерантними якостями, може стати взірцем для учнів. Його поведінка, спосіб спілкування, ставлення до інших впливають на формування моральних цінностей учнів. Важливо, щоб вчитель був терпимим, справедливим, уважним до потреб та проблем учнів, вмів вирішувати конфлікти, створював в класі атмосферу взаємоповаги та підтримки [3].

У своєму дослідженні Н. Нікітіна визначила основні ідеї змісту педагогічної діяльності для виховання толерантності. Це «шана людської гідності всіх без винятку людей, повага людських відмінностей та ідея взаємодоповнюваності як основної

риси відмінностей» [5]. Наповнення змісту освіти такими ідеями сприятиме формуванню толерантності як загальнолюдської цінності.

В умовах сучасних викликів, таких як надмірний потік нефільтрованої інформації та розвиток асоціальних течій, формування толерантності стає ще більш важливим. Радикальні рухи, спрямовані на розпалювання ворожнечі та дискримінацію, становлять значну загрозу. Толерантність, як активна моральна позиція, повинна бути пріоритетом у вихованні дітей та молоді, щоб забезпечити комфортне та мирне співіснування у суспільстві.

Формування толерантності є важливим завданням для забезпечення гармонійного співіснування у суспільстві, особливо в умовах сучасних викликів. Це сприятиме зниженню рівня конфліктності, булінгу та розвитку асоціальних течій, а також забезпечить мирне та комфортне співжиття представників різних соціальних груп. В умовах глобалізації та міграції, коли представники різних культур, національностей, релігійних груп усе частіше опиняються у спільному середовищі, толерантність повинна стати ключовим аспектом взаємодії.

Толерантність – це комплексна особистісна якість, яка підлягає цілеспрямованому вихованню в освітньому процесі й самовихованні. Її формування є тривалим і складним процесом, що вимагає створення відповідних педагогічних умов та активного використання різних методів і прийомів виховної роботи. Важливо, щоб вчителі володіли толерантними якостями і були взірцем для учнів. Наповнення змісту освіти ідеями шани людської гідності, поваги до відмінностей та взаємодоповнюваності сприятиме формуванню толерантності як загальнолюдської цінності.

Таким чином, виховання толерантності є важливим завданням для освіти, оскільки воно сприяє гармонійному розвитку особистості, зниженню рівня конфліктності, булінгу та розвитку асоціальних течій. Це забезпечує комфортне та мирне співжиття представників різних соціальних груп у сучасному суспільстві.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Толерантність у сучасному суспільстві є важливим компонентом для забезпечення мирного співіснування та взаємодії представників різних етнічних, релігійних, культурних та соціальних груп. Виклики глобалізації, інтенсивної міграції, екологічних змін, пандемій та військових конфліктів актуалізують необхідність формування толерантної свідомості, особливо серед молоді та дітей, які є найбільш вразливою категорією населення.

Аналіз сучасних досліджень показує, що толерантність не є вродженою рисою, а набутою складовою моральних якостей особистості. Вона формується під впливом зовнішніх факторів, таких як соціальне середовище, виховання та освіта. Тому цілеспрямований педагогічний вплив є необхідним для розвитку толерантності. Важливим аспектом цього впливу є створення полікультурного виховного середовища, де учні можуть взаємодіяти з представниками різних культур, національностей і релігій. Це сприяє розвитку взаєморозуміння, поваги та прийняття культурних відмінностей.

Інтерактивні методи навчання, такі як дискусії, рольові ігри та групові проекти, відіграють важливу роль у формуванні толерантних якостей. Вони сприяють розвитку комунікативних навичок, здатності слухати та розуміти інших, вирішувати конфлікти мирним шляхом. Крім того, розвиток учнівського самоврядування дозволяє учням брати активну участь у шкільному житті, приймати рішення і нести відповідальність за колектив. Це сприяє формуванню лідерських якостей, поваги до думки інших та здатності до співпраці.

Педагогічна діяльність повинна базуватися на принципах поваги до людської гідності, прийняття відмінностей та взаємодоповнюваності. Вчитель є взірцем для

учнів, і його особистісні якості мають великий вплив на формування моральних цінностей у дітей та молоді. Вчитель повинен бути терпимим, справедливим, уважним до потреб та проблем учнів, вміти вирішувати конфлікти, створювати в класі атмосферу взаємоповаги та підтримки.

Впровадження поетапних програм виховання толерантності, інтеграція відповідного змісту в освітній процес та використання різноманітних методів навчання сприятимуть розвитку толерантних якостей. Програми повинні включати етапи, які поступово розвивають толерантні якості учнів, починаючи з дошкільного віку і до завершення школи.

В умовах сучасних викликів, таких як надмірний потік нефільтрованої інформації та розвиток асоціальних течій, формування толерантності стає ще більш важливим. Радикальні рухи, спрямовані на розпалювання ворожнечі та дискримінацію, становлять значну загрозу. Толерантність, як активна моральна позиція, повинна бути пріоритетом у вихованні дітей та молоді, щоб забезпечити комфортне та мирне співіснування у суспільстві.

Таким чином, виховання толерантності є надважливим завданням для освіти, оскільки воно сприяє гармонійному розвитку особистості, зниженню рівня розвитку асоціальних течій серед дітей та молоді. Це забезпечує комфортне та мирне співжиття представників різних соціальних груп у сучасному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гнатівська К. С. Педагогічні умови формування толерантної поведінки молодших школярів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, 2018. Вип. 62. С. 53-56.
2. Горват М. В. Педагогічні умови виховання толерантності у молодших школярів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*, 2014. Випуск 34. С. 57-60.
3. Молчанова А. О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога : посібник. Київ : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. 2013. 150 с.
4. Мотуз Т. В. Педагогічні умови виховання толерантності учнівської молоді. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Педагогіка*. 2017. Вип. 8. С. 96-103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkoqpth_2017_8_13.
5. Нікітіна Н. П. Толерантність як педагогічна проблема. *Інноваційна педагогіка. Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій* : Спецвипуск. Одеса, 2019. С. 19-23.
6. Словник термінів і понять сучасної освіти / уклад. Л. М. Михайлова, О. В. Пагава, О. В. Проніна ; за заг. ред. Л. М. Михайлової. Северодонецьк, 2020. 194 с.
7. Тернопільська В. І. Особливості виховання толерантності у дітей молодшого шкільного віку. *Нові технології навчання* : наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2014. Вип. 82. Част. 1. С. 66-71.
8. Філософський енциклопедичний словник. Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ, Київ : Абрис, 2002.
9. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.

REFERENCES:

1. Hnatovska, K. S. (2018). Pedagogical conditions for forming tolerant behavior in younger molodshykh shkoliariv [Pedagogical Conditions for Forming Tolerant Behavior in Younger

Schoolchildren]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova – Scientific Journal of the Drahomanov National Pedagogical University*, 62, 53-56 [in Ukrainian].

2. Horvat, M. V. (2014). Pedagogichni umovy vykhovannia tolerantnosti u molodshykh shkolariv [Pedagogical Conditions for Educating Tolerance in Younger Schoolchildren]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Pedagogika, sotsialna robota» – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series «Pedagogy, Social Work»*, 34, 57-60 [in Ukrainian].

3. Molchanova, A. O. (2013). Tolerantnist yak tsinnisna osnova profesiinoi diialnosti pedahoha [Tolerance as a Value Basis of the Teacher's Professional Activity] : posibnyk. Kyiv : Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy [in Ukrainian].

4. Motuz, T. V. (2017). Pedagogichni umovy vykhovannia tolerantnosti uchnivskoi molodi [Pedagogical Conditions for Educating Tolerance in Student Youth]. *Naukovyi visnyk Kremenetskoj oblasnoi humanitarno-pedahohichnoi akademii im. Tarasa Shevchenka. Pedagogika – Scientific Bulletin of Kremenets Taras Shevchenko Regional Humanitarian and Pedagogical Academy. Pedagogy*, 8, 96-103. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkogpth_2017_8_13. [in Ukrainian].

5. Nikitina, N. P. (2019). Tolerantnist yak pedahohichna problema [Tolerance as a Pedagogical Problem]. *Innovatsiina pedagogika – Innovative pedagogy. Prychornomorskyi naukovy-doslidnyi instytut ekonomiky ta innovatsii* : Spetsvypusk, 19-23 [in Ukrainian].

6. Slovyk terminiv i poniat suchasnoi osvity [Dictionary of Terms and Concepts of Modern Education]. (2020). Mikhailova, L. M., Pagava, O. V. & Pronina, O. V. (Eds.). Sievierodonetsk [in Ukrainian].

7. Ternopil'ska, V. I. (2014). Osoblyvosti vykhovannia tolerantnosti u ditei molodshoho shkylnoho viku [Features of Educating Tolerance in Younger School-Age Children]. *Novi tekhnolohii navchannia – New learning technologies* : nauk.-metod. zb. Instytut innovatsiinykh tekhnolohii i zmistu osvity MON Ukrainy, 82 (1), 66-71 [in Ukrainian].

8. Filosofskyi entsyklopedychnyi slovyk [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. (2002). Kyiv : Instytut filosofii im. H. S. Skovorody NANU, Abrys [in Ukrainian].

9. Shapar, V. B. (2007). Suchasnyi tlumachnyi psykholohichnyi slovyk [Modern Explanatory Psychological Dictionary]. Kharkiv : Prapor [in Ukrainian].